

**İKBAL ALİ ŞAH
VE
“YENİ TÜRKİYE’NİN YARATICISI KEMAL”**

*Prof.Dr. Aydın SÜER**

Hintli yazar İkbal Ali Şah tarafından yazılan "Yeni Türkiye'nin Yaratıcısı Kemal" adlı kitap otuzlu yılların ortalarında yazılmış, İngilizce'den Lehçeye aynı yıllarda çevrilmiştir. Varşova'da yayımlanan kitapta basım tarihi yer almamakta, ancak İstiklal Savaşı'nı ve 1933 yılına kadar olan gelişmeleri içermektedir. Ayrıca T.T.K. kütüphanesinde bulunan nüshada 1934 yılına ilişkin bir damga bulunması kitabın basım tarihine ilişkin bir fikir vermektedir. Kitabın sonunda bir kaynakça bulunmamasına karşın, yazar kitabı yazarken belgelerden yararlandığını, ancak bunlara herhangi bir yorum katmadığını ve bu konuyu okuyucuya bıraktığını belirtmiştir.

"Asya'nın Değişen Çehresi" adlı birinci bölümde İstanbul'a kitabı yazdığı yıllarda gelen yazarın kente ilişkin gözlemleri yer almaktadır. İstanbul'un tarihçesine ilişkin bilgilerin yer aldığı bu bölümde yazarın izlenimleri ne de yer verilmektedir. Yazar İstanbul'un diğer Asya kentlerine kıyasla ne denli Avrupalı bir kent görünümünde olduğunu vurgulamaktadır. Kentin en önemli yapıları olan Ayasofya'nın, Sultanahmet, Süleymaniye ve Selimiye camileri gibi yapıların tanıtıldığı bu bölümde özellikle Topkapı Sarayı tarihçesiyle birlikte ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Yazar bu bölümde Türk insanının giyim ve yaşam tarzının Atatürk sayesinde ne denli değişime uğradığını da vurgulamaktadır.

Daha sonraki "Gizemli Sarayda" adlı bölümde Topkapı Sarayı'nın tanıtımı sürmektedir. Bölümün sonunda İstanbul'da gizli bir derviş ayinine katılan yazarın izlenimleri anlatılmaktadır. Bu ayinden oldukça etkilenen yazar, ayinde gördüklerinin İslam ruhuyla bağdaşmadığını, Atatürk'ün Türkiye'de İslamı yoketmeye çalıştığını öne sürenlerin bu ayini gördükten sonra ona ne denli hak vereceklerini belirtir.

Yazar ayrıca bu bölümde, çağdaş Türkiye'de spora, özellikle de futbola verilen önemi vurgulamakta, bunun diğer Asya ülkelerinde mümkün olmadığını belirtmektedir.

* DTCF. Leh Dili Profesörü.

Daha sonraki "Suskun Kemal" adlı bölümde Atatürk'ün çok az konuşan bir kişi olmasının Napolyon'u anımsatan bir özellik olduğunu belirten yazar, küçüklüğünde din adamı olma olasılığı olan bir kişinin çabaları sonucu Türkiye'nin halifesiz ve şeyh-ül İslamsız gerçek anlamda laik bir devlet olduğunu vurgular. Atatürk'ün çocukluğuna ilişkin bilgiler veren yazar, yirmi yaşından itibaren Mustafa Kemal'in ülke sorunlarına ilgi duymaya başladığını belirtir. Mustafa Kemal gençliğinde arkadaşlarıyla birlikte ülke sorunlarını tartışırken polislerce yakalanır ve hapse atılır. Yazar bu olayın padişahla olan ve onun ülkeyi terk edişi ile sonuçlanan olaylar zincirinin ilk halkası olarak yorumlamaktadır. Bu olay Mustafa Kemal'in İstanbul'dan uzak bir yere, Şam'a sürülmesiyle sonuçlanır.

Daha sonra 1907-1908 kışında Makedonya'ya atanır. 1908 de hareket ordusuyla İstanbul'a gelerek Abdülhamit'in tahttan indirilmesi olayına katılır. 1910 yılında Genel Kurmay Karargahına katılarak Fransa'ya gider ve orada askeri manevralara katılarak ve çağdaş bir ordu ile tanışma olanağı bulur. 1911 de yönetim karşıtı hareketlere katıldığı öne sürülürse de aklanır. Daha sonra Birinci Cihan Savaşı'nda da hükümetçe kuşku duyulacak tehlikeli bir kişi olarak tanımlanan Mustafa Kemal, Terakkicilerce de yöntemlerini eleştirdiği için güvenilmez bir kişi olarak görülmekteydi. Anafartalarda olağanüstü yararlıklar gösteren Mustafa Kemal'i Liman von Sanders Çanakkale cephesine halefi olarak atamak isterse de sultanla olan ilişkileri bunu engeller. Mustafa Kemal daha o zamanlar bile Almanların er geç yenileceğinden emindir. 1917 de Bağdat'ın elden gitmesi onu haklı çıkarır. General Felkenhaim'la birlikte Alman kuvvetlerine kumanda etmesi istenirse de aralarındaki derin görüş ayrılıkları bunu engeller. Kafkasya'ya atanır ama bunu kabul etmez ve kendisine süresiz izin verilir. 1918'de Fransa giderek nihai hücumu hazırlanan Alman orduları komutanları general Von Hindenburg ve general Ludendorfgla görüşür ve Almanların yenileceğine ilişkin inancı güçlenir. 1918 de Suriye cephesine atandığında orada gördüklerinden hayrete düşer. Yenilginin kaçınılmazlığını anlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun teslim olmasından sonra da Mustafa Kemal'in savaşı sürdürdüğünü belirten yazar, kazandığı başarının kişisel bir özellik taşıdığını da belirtiyordu. Türkiye'ye getirdiği yeniliklerin karşısında karşıt güçlerin mevcut olduğunu, ama bugün için sessiz kalmak zorunda kaldıklarını vurgulayan yazar, bir kaç kez suikaste maruz kalmasını buna kanıt olarak gösterir. Ama bunların kendisini yıldırdığını, hemen her ay yeni bir reform yaptığını, böyle bir dehanın ancak yüzyıl sonra tekrar çıkabileceğini de eklemektedir.

"Tarihin İçinden Dörtmala" adlı bölümde genel olarak 1919 yılında geçen olaylar ele alınır. Ülkenin işgal edilmesinden sonra Mustafa Kemal yalnızca sultana karşı değil, halifelğe karşı da savaş açmaya karar vermiştir. Bu savaş gerekirse tüm Osmanlı İmparatorluğu'na ve işgalci güçlere karşı da yönelik olacaktır. Atılacak ilk adım ise çok güç durumda bulunan ordu ile yakınlaşmaktır.

"Yasadışı Kemal" adlı bölümde Sivas Kongresi hazırlıkları anlatılmaktadır. Anadolu'daki valilerin büyük bir kısmı Mustafa Kemal'e karşı çıkmamaktaydılar. Öncelikle tüm dünyayı Yunan işgaline karşı uarmayı planlayan Mustafa Kemal, büyük devletlere ve İstanbul'a telgraflar çeker. Bununla birlikte Hıristiyan azınlığı karşısına almamak için çaba gösterir. Herkes üzerinde olumlu izlenim bırakmak istemektedir. Ama bazı güçlüklerle de karşılaşır. Örneğin Trabzon ahalisi Avrupa ülkelerinin denetimindeki bir padişahlık idaresini tek çıkar yol olarak görmektedir.

Mustafa Kemal artık görevli bir subay olarak bu faaliyetlerini yürütemeyeceğini anlayarak ordudan ayrılmaya karar verir. Bu arada Ferit Paşa'nın Paris'te yapılacak olan barış görüşmelerine katılmak üzere yaptığı çağırışı reddeder. Artık yasadışı bir kişidir. Sivas'ta bir toplantı yapılmasına karar verir ve bir bildiri yayımlar. Bu bildiri de tüm güçlerden bağımsız olarak toplanılacağı ve yeni bir millet meclisi oluşturmayı amaçladığını belirtir.

Mustafa Kemal'in etkinlikleri mütteliklerin gözünden kaçmaz ve bu konuda saraya baskı yapılarak yasadışı bir kişi olduğunun tüm resmi organlara bir yazıyla bildirilmesi sağlanır. Sivas'ta duvarlara afişler yapıştırılarak bu "tehlikeli şahsın" hemen tutuklanması gerektiği duyurulur. Mustafa Kemal ise Sivas Valisine telgraf çekerek kenti ziyaret etmek istediğini belirtir. Sivas Emniyet Amiri ise rütbesinin yükselileceği umuduyla Mustafa Kemal'i tutuklama emrini uygulamak kararındadır. Ama daha sonra bu konuda tereddüde düşer ve onu nasıl karşılayacaklarını tartışmaya başlarlar. Mustafa Kemal kente geldiğinde Vali Reşid Paşa kendisini kent dışında karşılayarak kente girmeden biraz dinlenmek isteyip istemediğini sorarsa da Mustafa Kemal buna olumsuz yanıt verir ve valiyi arabasına binmesi konusunda ikna eder. Valiyi Mustafa Kemal'in arabasında görmeleri ahaliyi ve askerleri etkiler. Erzurum'a gitmek için yola çıktığında artık orada tutuklanması söz konusu değildir.

Bu arada sultan da Mustafa Kemal'e hemen izne ayrılması ve devlet işlerine karışmaması için baskı yapar. Harbiye nazırı ise derhal İstanbul'a dönmesi emri verirse de bunların bir yararı olmaz ve Kemal sürekli olumsuz yanıt verir. Bazı komutanlar ona yakın olmaları nedeniyle görevden alınırlar; bir Britanya alayının Sivas'a geleceği söylentileri de yayılır.

Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919 da Mustafa Kemal'in başkanlığında toplanır. İki hafta süren kongre sonunda bir bildiri yayımlanır. İstanbul ise bu toplantının önemini ve sonuçlarını küçültmeye ve görmezden gelmeye çalışır. Başvekil bu amaçla bir bildiri yayımlar ve bu tür toplantıların yasadışı olduğunu, sivil ve askeri idarelerin bunlara karşı çıkmaları gerektiğini bildirir. 15. Kolordu Komutanı ise savaş bakanından emirlere karşı gelen Mustafa Kemal'i tutuklaması talebinde bulunur. Ama kolordu

komutanı hiç bir girişimde bulunmaz. Mustafa Kemal ise alınan kararları devletin telgraf hatları aracılığıyla tüm ülkeye duyurur. Bu arada Baş vekil Ferit Paşa'ya telgraf çekerek İstanbul hükümetinin ulusalcı güçlere direnmemeleri, ulusun yabancı güçlerin üstesinden geleceğine inanmaları talebinde bulunur. Başvekil ise bunu oldukça diplomatik bir dille yanıtlar. Reşid Paşa Fransız komutanının kendilerine bir zarar vermediği sürece Mustafa Kemal'in Sivas'ta da bir kongre yapmasının engellenmemesi talebinde bulunduğunu, ancak kendisine kongre hakkında bilgi vermeleri gerektiğini bildirir. Yine de Fransızların kendisini ve yandaşlarını Sivas Kongresi sırasında tutuklamaları olasılığına karşı uyarır.

Kongre Erzurum'da alınan kararları tartışmak üzere toplanır. Amerikan mandasının kabul edilmesi düşüncesi ağırlık kazanmaktadır. "Tam olarak bağımsızlığımız tanınsa bile, 400-500 milyon sterlin tutarındaki borçlarımızın ödenmesi için yine yardım istemek zorunda kalınacağı" öne sürülmekteydi. Madem ki ekonomik bağımsızlık olanaksızdı, o halde ebedi düşman sayılan İngiltere'ye Amerika yeğlenmeliydi. Böylelikle ABD'ye bir yazı gönderilmesi ve bir heyetin gönderilmesi için talepte bulunulması kararlaştırıldı. Belge hazırlandıysa da gönderilip gönderilmediği bu güne dek Mustafa Kemal dahil, kimse tarafından bilinmiyor.

Mustafa Kemal Sivas'ta çok iyi karşılanır ve üç muhalefet oyuna karşın büyük bir çoğunlukla başkan seçilir. Bu arada İstanbul hükümeti Mustafa Kemal'i önlemek amacıyla El-Aziz Valisi Ali Galip Bey'e onu tutuklaması için emir verir. Çekilen telgrafta, yapılan kongrelerin bir hükmü olmadığı, ancak ülkede ve Avrupa'da huzursuzluk yarattığı belirtiliyor ve Sivas'taki toplantının önlenmesi isteniyordu. Telgrafta ayrıca, özel bir silahlı güç oluşturularak toplantıya katılanların tutuklanması ve İstanbul'a gönderilmeleri de talep ediliyordu.

Galip Bey ise yanıt olarak gönderdiği telgrafta, her şeyin hazır olduğunu, yeterli sayıda askerle Sivas'a giderek toplantı günü ayaklanmacıları tutuklayacağını bildiriyordu. Fakat telgraf idarelerinde çalışan Mustafa Kemal yandaşları bu yazışmaları kendisine bildirerek önlem almasını sağladılar. Galip Bey'in telgrafını durduran Mustafa Kemal Dahiliye Nazırı'na gönderdiği telgrafta, yabancılarla bir olarak ulusun iradesine karşı çıktıklarını, vatan haini olduklarını söylüyor, ileride bunun hesabını vereceklerini ima ediyordu.

Bu arada Galip Bey birkaç yüz atlı ile Mustafa Kemal'e karşı bir hareket düzenlerse de, gönderilen birlikler karşısında yenilgiye uğrar ve kaçar.

Bu sıralarda sultan ile ilişkilerinde Mustafa Kemal çok dikkatlidir. Milyonlarca insanın sultanı desteklediğini bilmekte, bu yüzden de onu karşısına almaktan kaçınmaktadır. Bu nedenle de kendisine bir telgraf

çeker, giriş bölümünde kendisine olan sadakatını belirtir. Daha sonra da emrindeki tüm komutanlara İstanbul'a telgraf çekmelerini ve sultanın faaliyetlerini engellemeye çalışmaktan vazgeçmesini talep etmelerini ister. Ama Başvekil bu telgrafi sultana vermeye korkar. Bunun üzerine Mustafa Kemal bizzat Başvekil muhatap alan bir telgraf çekerek, ulusun kendisine ve kabinesine olan güveni yitirdiğini, yalnız sultana olan güvenlerinde bir değişim olmadığını belirterek, kendilerinin ulusla sultan arasında bir set oluşturduklarını, bu telgrafın son uyarıları olduğunu vurgular. İstanbul'daki telgraf idaresinin müdürü ise bu telgrafi başvekil iletmeyi reddeder. Bunun üzerine Mustafa Kemal Büyük Millet Meclisi adına bir bildiri yayınlarak İstanbul ile telgraf ve posta bağlantılarına son verdiklerini bildirir ve 12 Eylül 1919 da İstanbul hükümetiyle tüm ilişkiler kopar.

Mustafa Kemal, Amerikalı, İngiliz ve Fransızlarla ilişkilerini geliştirirken, padişah da Anadolu'da ki ayaklanmayı önemsiz göstermeye çalışıyordu. 20 Eylül'de Avrupa ve Amerika kamuoyunun İzmir'de meydana gelen Yunan mezalimine karşı çıkacağını, barışçı bir çözümü kısa sürede ulaşılabileceğini, ancak herkesin hükümetin emirlerine uyması gerektiğini bildiriyordu. Bazı valiler, bu arada Ankara Valisi de Mustafa Kemal'e karşı çıkıyor, onun çabalarını hayalci ve anlamsız buluyordu. Bunun sonucu olarak da tutuklandı ve Sivas'a getirildi. İstanbul hükümeti de buna karşılık bazı milliyetçileri tutukladı.

Kitabın "Babıali ile Savaş" adlı bölümünde Ferit Paşa kabinesinin istifasından sonra gelişen olaylar ele alınır. Mustafa Kemal, Ferit Paşa'nın yerine geçen Ali Rıza Paşa'ya baskı yapmak isteyerek, yapılacak olan barış görüşmelerine kendilerinin de katılmalarının sağlanmasını talep eder ve, amaçlarının kendilerine yardımcı olmak olduğunu belirtir. Ali Rıza Bey ise Mustafa Kemal'in sözünü ettiği örgüt ve onun Erzurum ve Sivas'ta almış oldukları kararlardan haberdar olmadıklarını, bu kararların içeriğini öğrenmek üzere kendilerine bilgi verilmesini istediklerini bildirir. Daha sonra çektiği telgrafta ise Mustafa Kemal'den ellerinde bulundurdukları tüm resmi binaları terketmelerini, yabancı ülke temsilcileri ile ilişkilerini kesmelerini ister. Bu telgraf Mustafa Kemal için beklenmedik bir darbe olursa da, daha sonra İstanbul'a telgraf çekerek aradaki bu kopuşun ana nedeninin Ferit Paşa kabinesi olduğunu, kendilerinin işe ulusal kuruluşa karşı olan tutumlarını yeniden gözden geçirmek zorunda olduklarını belirtir. Birkaç gün sonra dahiliye nazırı Yunus Bey adlı bir kişiden İstanbul ile Anadolu arasında arabuluculuk yapmasını ister. Bu kişinin çabaları sonucunda Mustafa Kemal ile dahiliye nazırı arasında telgraf aracılığıyla kontakt kurulur. Mustafa Kemal Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararlara uyulmasını ister. Daha sonra ise Harbiye Nazırı'ndan İstanbul'daki kabinenin ulusal hareket doğrultusunda davranacağı yolunda bir telgraf alırsa da bu iyi ilişkiler uzun sürmez. Bakanlar Kurulu ulusal hareketle İttihat ve Terakki arasında herhangi bir bağ olmadığını ilan

eder. Daha sonra da İstanbul basınında Mustafa Kemal'in davranışlarını alçaltıcı bir kampanya başlatılır.

Tam bu sırada Amerika Başkanı Wilson Avrupa'nın sorunlarına karşı kayıtsız bir tavır almaya başlar. Sultan ise kurulacak kabinenin başına tutucu bir kişi olan Selim Paşa'yı getirmek istemektedir. Ayrıca Mustafa Kemal İstanbul'da yapılacak meclis toplantısının bu kentin işgal altında bulunmasından dolayı sağlıklı olamayacağı, yurtsever milletvekillerinin baskı altında kalacağı düşüncesindedir. Buna karşın saray, bunun olanaksız olduğu, bir yerde bunun İstanbul'u terketmek anlamına geleceği düşüncesindedir.

"Müttefikler Alçakça Yöntemlere Başvuruyorlar" adlı bölümde Yunanlıların Hıristiyan ahaliyle bir olarak yaptıkları mezalime karşı Mustafa Kemal'in İstanbul'daki İngiliz Konsolosluğuna yaptığı başvurudan söz edilmektedir. Mustafa Kemal Yunanlılarla işbirliği içinde olan din adamı Pen'e gönderdiği yazıda, yaptıklarının bir din adamına yakışmayan ve İngiltere'yi küçültücü davranışlar olduğunu belirtir. Pen'in bu mektuba yanıt verip vermediği bilinmemektedir. Ama İstanbul hükümeti Harbiye Nazırı Cemal Paşa nezdinde Mustafa Kemal'i bu yazısından dolayı eleştirir ve İstanbul ile aradaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olur. Mustafa Kemal meclisin tüm üyelerinin Eskişehir'de toplanmasını talep eder. Bu arada Cemal Paşa da İstanbul'da kabinenin toplanması için Atatürk'e telgraf çeker. Daha sonra da onun kabinenin Ankara'da toplanması yolundaki önerisini reddeder. Toplanan kabine, orduda bulunan Mustafa Kemal yandaşı olan subayların görevden alınması yolunda karar alır. Cemal Paşa bu kararın yabancılardan gözünde ordunun siyasete karıştığı gibi izlenime sahip olmaması için alındığını da belirtir. Daha sonra Mustafa Kemal, Yunanlılara karşı İzmir dolaylarında başlatılacak bir hareketi yönetmek talebinde bulunursa da, müttefikler Cemal Paşa'ya sert bir nota göndererek görevlerini yerine getirmediğini ileri sürerler. Cemal Paşa bu nota karşısında tavizkar bir tutum içerisine girer.

Bu arada Mustafa Kemal yandaşı olan İstanbul kabinesinin milletvekilleri birer ikişer Ankara'ya gelmeye başlarlar. Yapılan tartışmalar sonrasında İstanbul'a dönen bu milletvekilleri, söz vermelerine karşın, özel bir grup kurma cesaretini gösteremezler. Müttefikler Harbiye Nazırı Cemal Paşa ve Genel Kurmay Başkanını suçlayarak istifa etmeleri için nota verirler. Mustafa Kemal bu notanın içeriğini öğrenerek, bunun Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığına karşı bir saldırı olduğunu ileri sürer ve Harbiye Nazırından görevinden ayrılmamasını ister. Başvekil ise Mustafa Kemal'in bu denli hassas konulara karışmaması talebinde bulunur.

Mustafa Kemal Yunanlılara karşı savaşırken ordunun silah ve mühimmat açısından güçlendirilmesi gereğine de inanıyordu. Bunu sağlamak amacıyla Gelibolu'da bulunan ve Fransızların kontrolündeki bir cep-

hanelik Köprülülü Hamdi Bey tarafından basılarak silahlar Lapseki'ye gönderilir. Bunu, müttefiklerin elinde bulunan bir çok silah deposunun Kemalist güçlerce ele geçirilmesi izler. Aslında Mustafa Kemal müttefikleri tümüyle karşısına almak istememekte, yalnızca İzmir cephesindeki Yunanlıları etkisiz hale getirmek istemektedir. Bu arada, 23 Martta Yunanlıların saldırıya geçmesi üzerine İstanbul'daki başvekil istifa eder. Mustafa Kemal sultana telgraf çekerek, kendisine bağlı olduklarını belirtir, ancak yeni ve yurtsever kişilerden oluşturulacak bir kabinenin kurulmasını talep eder.

Bu bölümü izleyen "İstanbul'un İşgali" başlıklı bölümde Mustafa Kemal'in kendisine bağlı birlikleri çeşitli cephelere sürdüğü ve bu davranışın Sir George Milne'in hiç hoşuna gitmediği belirtilir. 11 Mart günü Londra'dan gelen talimat uyarınca Mustafa Kemal'e bağlı komutanların tutuklanmaları talep edilir. Bu arada İngiltere'nin Ankara temsilcisi de kenti terkeder. İstanbul'da ise İngilizler telgraf idaresini ve önemli askeri merkezleri ele geçirirler. Refet Bey'e çektiği telgrafta Mustafa Kemal, tüm uygar dünya ve İslam dünyası ile dayanışma içinde olduklarını sanmalarına karşın, artık dünya ile kontakt kurma olanağından yoksun kalacaklarını belirtmektedir.

Bu arada müttefikler bir bildiri yayınlayarak İstanbul'un işgalinin Sultan'ın otoritesini güçlendirmek amacıyla gerçekleştirildiğini, herkesin sultanın emirlerine uyarak görevini yerine getirmesinin gerekliliğini vurguluyordu. Buna yanıt olarak Mustafa Kemal, müttefiklerin meclis binasını işgal etmelerinin bağımsızlıklarına vurulan ağır bir darbe olduğunu, başlatılan kutsal bağımsızlık savaşını hiç bir biçimde etkilemeyeceğini tüm yabancı diplomatlara duyurmaktaydı. 19 Mart tarihinde ise, olağanüstü yetkilere sahip Millet Meclisinin Ankara'da toplanması gerektiğini, İstanbul'da dağıtılan meclis üyelerinin de bu görüşmelere katılmalarını istediğini belirtmekteydi.

Mustafa Kemal'in talebi üzerine tüm ülkede milletvekili seçimleri yapıldı. Bu milletvekilleri arasında Mustafa Kemal karşıtı kişiler de yok değildi. Örneğin Samsun'daki askeri birliklerin ve subayların büyük bölümü halâ sultana bağlı bulunmaktaydı. Birçok ilde köprü ve yollar Mustafa Kemal'in yandaşlarını engellemek amacıyla işe yaramaz hale getirilmişti. Adapazarı'nda ise Mustafa Kemal karşıtı gösteriler düzenlenmiş, telgraf telleri kesilmiş ve köprü havaya uçurulmuştu. Mustafa Kemal ise bu hareketleri milletvekillerinin duymaması için elinden geleni yapıyordu. Sonuçta, 23 Nisan 1920'de T.B.M.M. Ankara'da toplandı.

"Devrim"adlı bölümde ise açılan mecliste halâ sultanı haklı göstermek ve onunla bağlantı kurmak gerekliliğini savunan pek çok milletvekili bulunduğundan söz edilmektedir. Mustafa Kemal bu nedenle oldukça temkinli davranmaktadır. Ama bu arada Anadolu'da Mustafa Kemal yandaşlarına karşı başlatılan ayaklanma haberleri de gelmeye başlar ve bunlar onu endişelendirirken, düşmanlarını da sevindirir. Özellikle Düzce'de-

ki olaylar oldukça ciddi boyutlardadır. Bu arada İstanbul'dan gönderilen Suphi Paşa komutasındaki bir ordu da Mustafa Kemal'in üzerine gönderilir. Fakat yenilgiye uğrayarak İzmit'i terketmek zorunda kalır.

Bu sırada Yunanlılar da işgal ettikleri alanı genişletmek çabası içindedirler ve Ayvalı'ya yeni birlikler gönderirler. Daha sonra, 15 Haziran'da ulusal birlikler tarafından yenilgiye uğratarak Nazilli'yi terkeder ve Aydın'a çekilirler.

Bu arada Adana, Maraş, Tarsus yenilgiye uğrayan Fransızlar tarafından boşaltılır. Daha sonra Mustafa Kemal'le yapılan görüşmeler sonucunda barış yapılır ve bölgenin Fransızlar tarafından boşaltılması öngörülür. Bu anlaşma Fransızların direkt olarak Mustafa Kemal'i muhatap olarak görmeleri açısından önemlidir.

İstanbul'dan iki kişilik bir heyet, Mustafa Kemal'in sultana ilişkin niyetlerini öğrenmek amacı ile gelir; onun bolşeviklere ve özellikle de İngiltere'ye karşı yaklaşımını da öğrenmek istemektedir. Mustafa Kemal ise kendilerine, kim olurlarsa olsunlar bağımsızlıklarına engel olmaya çalışan tüm devletlere karşı savaşacaklarını belirtir. Bunu izleyen günlerde, 20 Mayıs 1920 de Sovyetlerle diplomatik ilişki kurulur.

22 Haziran 1920 de Yunan ordusu hücumu kalkar ve Dumlupınar'a kadar gelir. Mustafa Kemal orduyu bizzat yönetmesine karşın yenilgiyi önleyemez. Bu nedenle T.B.M.M.de sert eleştirilere uğrar. Eldeki mühim ve silahın yetersiz olduğunu, İstanbul hükümetinin yaptığı engellemelerin de bu sonucu hazırladığını, meydana gelen ayaklanmaların bastırılmasının Yunanlılara yenmek kadar önemli olduğunu belirtir. Ayrıca, ülkede birlik sağladıktan sonra düşmana karşı daha etkin bir mücadele verilebileceğini, Yunanlıların başarılarının geçici olduğunu vurgular.

"İstanbulun Önerisi" başlıklı bölümde, Babıali'in Mustafa Kemal'in giderek artan öfkesi karşısında etkisiz kaldığı anlatılır. Onun gittikçe artan gücü karşısında, yarı içten bazı önerilerle yakınlaşma gereği duyulmaktadır. Sultana çok yakın olan yüksek rütbeli bir subay beraberinde gerekli belgelerle Ankara'ya gönderilir. Bu belgeler Mustafa Kemal yapılacak bir anlaşmanın kaçınılmazlığını vurgulamaktadır. Bu yakınlaşma önerileri Mustafa Kemal'in çevresindeki sultan taraftarlarını sevindirmekle birlikte, o bu yakınlaşmayı destekleyenlere özellikle de iki kent arasında kesik bulunan telgraf bağlantısını yeniden tesis etmeye çalışanlara sert tepki gösterir. İstanbul'a ise görüşmeler yapmak üzere bir heyet gönderilmesi için mesaj yollar. İstanbul'un bunu kabul etmesi üzerine görüşme Bilecik istasyonunda gerçekleşir. Görüşmelerden bir sonuç alınamaz ve Mustafa Kemal heyet temsilcilerini zorla Ankara'ya götürür. Daha sonra da bunun görüşmelerin Ankara'da sürdürülmesi için yapıldığı haberini yayar. Amacı, heyette bulunan İzzet Paşa ve Salih Şah'ı kendi tarafına çekmektir.

Bu arada Yunanlıların yenilgi haberleri gelir. İstanbul hükümeti ise artık heyettekilerin Mustafa Kemal tarafına geçtiklerine inanmıştır. İstanbul hükümeti ilk kez, resmi bir yazıyla, Mustafa Kemal hükümetinin 21 Şubat'ta Londra'da yapılacak olan barış görüşmelerine İstanbul hükümeti temsilcileri ile birlikte katılmalarını önerir. Gerçekte de müttefikler Ankara hükümetinin bu görüşmelere katılması yolunda ısrarcı davranmaktadırlar. Bu öneri artık Mustafa Kemal'in öneminin gittikçe arttığına bir kanıttır. Mustafa Kemal bu öneriye, Türkiye'yi kendileri dışında hiç bir hükümetin temsil edemeyeceği, İstanbul hükümetinin bunu tüm ulusa durdurmakla görevli olduğu, biçiminde yanıtlar. Ayrıca, artık İstanbul hükümetinin de kendilerine katılması gerektiğini, böylelikle görüşmelere daha güçlü olarak katılabilecekleri, bu durumda da halifelik haklarının ve hükümlerinin ellerinden alınmasının söz konusu olmadığını da vurgular. Tefik Paşa'ya gönderdiği ikinci telgrafta ise Sultan'ın T.B.M.M.ni tanıdığını açıklamasını talep eder.

"İstanbul İkiyüzlü Bir Oyun Oynuyor" adlı bölümde Tefik Paşa'nın bu durum karşısında Bakanlar Kurulunu toplayarak Mustafa Kemal'e, Müttefiklerin İstanbul'da bulunmaları nedeniyle kendisinin barış görüşmelerine çağrılmasını normal olduğunu, sürekli İstanbul ile temas halinde bulunması ve böylelikle bir işbirliği yapılmasının mümkün olabileceği yolunda bir karar aldığı anlatılmaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal'in en kısa sürede görüşmelere temsilci göndermesi de istenmektedir.

Bunun üzerine Mustafa Kemal, Tefik Paşa'ya, hâlâ gerçekleri anlamamakta ısrar ettiklerini, Ankara hükümetinin Türk ulusunun tek temsilcisi olduğu gerçeğini artık kabul etmek zorunda olduklarını sert bir ifadeyle belirten bir telgraf daha çeker.

23 Nisan 1920 de açılan T.B.M.M.deki en önemli sorun, monarşi karşısındaki tutumuydu. Mustafa Kemal çok gizli bir oturumda bu konunun şu anda önemli olmadığı görüşünü savunuyor, sultanın düşmanların elinde bir alet olduğunu vurguluyordu. Bu konuyla ileride ilgilenilmesi gerekiyordu.

Bu arada Mustafa Kemal hâlâ Ankara'da bulunan İzzet Paşa'yı Başvekil'e bir telgraf çekmesi yolunda ikna etmişti. İzzet Paşa telgrafta, yapılacak barış görüşmelerinin Ankara hükümetinin Türkiye'yi temsil etmesini Sultan'ın onaylamasını istiyordu. Başvekil ise bunu kabul etmiyor, ortak bir heyetle toplantılara katılması konusunda ısrar ediyor, müttefiklerin Ankara hükümetini tek muhatap olarak kabul etmeyeceklerini öne sürüyordu. Daha sonraki telgrafta ise, Yunanlıların Fransa'da kamuoyunu Anadolu'ya bir Alman heyetinin gönderileceği yolunda haberlerle Türkler aleyhine harekete geçirmeye çalıştıklarını bildiriyordu. 8 Şubatta gönderilen bir telgrafta ise Yunanlıların Anadolu'daki güçlerini yeni bir hücumla hazırlık üzere 80.000'e çıkardıkları belirtiliyordu. Bu hareket

barış görüşmelerini etkileme amacını taşıyordu. Başvekil ise bu tür haberlerle Mustafa Kemal'e baskı yapmayı amaçlıyordu.

Mustafa Kemal sonunda başvekil Ankara hükümeti temsilcilerinin İstanbul'a giderek heyete katılmalarının olanaksız olduğunu, Bekir Sami Bey başkanlığındaki bir heyetin Türk ulusunun gerçek temsilcisi olarak bu görüşmelere katılacağını bildirdi. Bekir Sami Bey'in başkanlığındaki heyet 23 Şubat ve 12 Mart 1920 tarihleri arasında süren Londra Barış görüşmelerine katıldı. Ama bu konferansta Türkiye açısından önemli kararlar alınmadı. Müttefikler İzmir ve Trakya'da referandum yapılmasını istiyorlardı. Türk tarafı bunu kabul etmedi ve görüşmeler sürerken Yunanlılar tüm cephelerde hücumla geçtiler.

"Yunan Hücumu" adlı bölümde Yunanlıların Uşak ve Bursa'dan atağa kalktıkları, 26 Mart akşamı ise İnönü komutasındaki ulusal orduya yaklaşarak 28 Martta her iki kanatta da başarı kazandıkları anlatılmaktadır. 30 Marttaki savaşta ise Yunanlılar kesin bir üstünlük kazanırlar. Ertesi gün İsmet Paşa karşı atağa geçer. Yunanlılar yenilgiye uğrar ve geri çekilmeye başlarlar. Refet Paşa'nın hatası sonucu hezimetten kurtulurlar. Refet Paşa yenilgiye uğrar ve ağır kayıplar verir. Bunun üzerine Mustafa Kemal, İsmet ve Fevzi Paşa'yı ordu karargahına gönderir. Sonuçta Refet Paşa memleketi Kastamonu'ya gönderilir, daha sonra ise Milli Savunma Bakanı olur.

Bu sırada barış görüşmelerine katılan heyet de Londra'dan bir sonuç elde edemediğinden dönmüş, bu görüşmeler sonucunda yalnızca İngilizlerle esir mübadelesi gerçekleştirilebilmiştir. Bu arada Bekir Sami Bey'in Loyd George ile yaptığı özel görüşmelere ilişkin belgeler de Türkiye'de kaybolmuştur. Daha sonra Dışişleri Bakanlığı görevinden alınan Bekir Sami Bey, tekrar Avrupa'ya giderek görüşmeler yapmış ve Mustafa Kemal'e barış yanlısı telgraflar çekmiş, ama bunlar dikkate alınmamıştır.

Ankara'da alıkonan İzzet ve Salih Paşalar yazılı olarak görevlerinden ayrıldıklarını belirten bir belge imzaladıktan sonra İstanbul'a dönerlerse de bir kaç gün sonra başka bir görev alırlar. İzzet Paşa bu arada Mustafa Kemal'e orada meydana gelen olaylara ilişkin bilgiler verir.

"Kemal Kaderinin Yoluna Dönüyor" adlı bölümde 10 Temmuz 1921 de Yunanlıların yeniden genel bir hücumla geçişleri anlatılmaktadır. Ulusal Ordu bu sırada İnönü'deki eski konumundadır. İlk iki hafta geri çekilmek zorunda kalır. Ama bu, gerçekte Mustafa Kemal'in planlarına uymaktadır. Sonuçta da Sakarya'ya kadar çekilmeye karar verir. Bu karar Ankara'da endişe yaratır. Bu sonuçtan Mustafa Kemal'in sorumlu olduğu, ordunun başına geçerek bir şeyler yapması gerektiği vurgulanır. Eleştirileri soğukkanlılıkla dinleyen Mustafa Kemal, çalışma odasına geçerek başkomutanlığı yalnızca üç aylık bir süre için üstlendiğini belirten bir

yazı yazar. Millvetvekilleri bu kadar yetkinin bir kişide toplanmasından hoşnut kalmamakla birlikte bunu kabullenmek zorunda kalırlar.

Mustafa Kemal her haneden ve tüccardan orduya yardım toplanmasını ister. Siviller de ellerinde bulunan silah ve mühimmatı üç gün içinde teslim edeceklerdir. 12 Ağustosta orduyu teftiş eden Mustafa Kemal emirlerin uygulandığını görür. 23 ağustosta Yunan ordusu taarruza geçer ve savaş 100 kilometrelik bir hat üzerinde cereyan eder. Yunanlılar yenilgiye uğrarlar ve Ankara kurtulur. T.B.M.M. Mustafa Kemal'e Gazi ünvanı ve Mareşal rütbesi verir.

Londra Konferansı ve İnönü Zaferinden sonra Moskova ile anlaşmaya varılır. Daha sonra da Mustafa Kemal müttefiklere anlaşmaya karar verir. Öncelikle Fransa ile anlaşmaya varılır ve bu anlaşma sonucunda da ülkenin büyük bölümü yabancı işgalinden kurtarılır.

Bunlara karşın Mustafa Kemal T.B.M.M.de Yunanlıları İzmir'den atmadığı için eleştirilir. O ise ordunun tümüyle hazır olduğuna inanmaktadır. 1922 Martında ise müttefikler Türklere ve Yunanlılara silahları bırakmalarını önerir. Türk ordusunun hazırlandığını bilen Yunanlılar bunu hemen kabul ederler. Mustafa Kemal ise bunu kabul edebileceklerini ancak hazırlıklarını sürdüreceklerini ve yabancı subayların denetimini kabul edemeyeceklerini de belirtir. Bu arada başkomutanlık süresi de üç ay daha uzatılır. Ancak 1922 Mayısında bu sürenin yeniden uzatılmasına karşı çıkılırsa da Mustafa Kemal'in meclisteki konuşması sonucu, bu görev yeniden kendisine iade edilir.

"Monarşinin Sonu" bölümünde Mustafa Kemal'in artık Yunanlılara karşı yeni bir saldırıya ordunun hazır olduğuna ilişkin düşüncesi vurgulanmaktadır. Toplanan ordu sayısal olarak Yunan ordusuna eşittir, ancak silah ve mühimmat açısından Yunanlılar ağır basıyordu. Bunun nihai bir savaş olmasını isteyen Mustafa Kemal, askerlere futbol oynatıyor, böylelikle de savaş hazırlıklarını gizliyordu.

Taarruz 26 Ağustos 1922 de başladı. 30 Ağustos'ta Yunanlılar teslim olmaya başladılar ve kesin bir yenilgiye uğradılar. Bu yenilgiden sonra müttefikler Mustafa Kemal ile görüşme yapmak istediler. Bu arada Afyonkarahisar ve Dumlupınar'da Yunanlılar bir kez daha yenilgiye uğradılar ve İzmir'i boşaltmak zorunda kaldılar. Mustafa Kemal'in yeni amacı Yunanlıları Trakya'dan da atmakdı. Lloyd George, Mustafa Kemal'i engellemek amacıyla asker talebinde bulduysa da İngiltere hükümeti bunu kabul etmedi. Fransız general Pelle ise Mustafa Kemal ile görüşerek tarafsız bölge olan boğazları geçmemesini önerdiyse de, Türk ulusunun bu tarafsız bölgeyi tanımadığı, Trakya'ya kurtarılanlara kadar ordunun ilerlemesini engellemeyeceği yanıtını aldı. Bu görüşmeler sürerken Franklin Bonillon bir gemiyle gelerek Britanya ve İtalya devletleri ile anlaşma sağ-

lanması amacıyla gönderildiğini belirterek kendisine 23 Eylül tarihli bir nota verdi. Bu notada Mustafa Kemal'den barış konferansı için delegeleri göndermesi isteniyor, Venedik'te yapılacak bu görüşmelere Büyük Britanya, Fransa, Japonya, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'ın davet edildikleri bildiriliyor, ayrıca boğazlardaki tarafsız bölgeye asker gönderilmemesi isteniyordu.

Mustafa Kemal görüşmelerin Mudanya'da yapılmasını istedi ve İsmet İnönü görüşmelere katılmak üzere görevlendirildi. Görüşmeler sonunda Trakya Türkiye'ye bırakıldı. Bu arada T.B.M.M. Mustafa Kemal'den komutanlık yetkilerini iade etmesi talebinde bulundu ve İsmet İnönü Dışişleri Bakanlığına atandı ve Lozan'a gitti. Müttefiklerin İstanbul hükümeti temsilcilerinin de görüşmelere katılması talebi üzerine Başvekil Tevfik Paşa Mustafa Kemal'e kazanılan zaferlerin aradaki anlaşmazlığı ortadan kaldırmasının gerektiğini, sultanın hâlâ tahtta olduğunu ve herkesin ona itaat etmesi gerektiğini ileri süren bir telgraf çekti. Mustafa Kemal ise sultanın tahttan indirilmesi, yalnızca halifelik görevini yürütmesi konusunda ısrar ediyordu. Uzun tartışmalar sonucunda bu talebi de kabul edildi.

"Cumhuriyet" bölümünde 17 Kasım 1922 de sultanın sarayı terkettiği ve İngiltere hükümetinin himayesine sığındığı ve Malta'ya gittiği anlatılmaktadır. Meclis son halife olarak Abdülmecid Efendi'yi seçer. Bu arada 21 Kasım 1922 de Lozan barış görüşmeleri başlar ve sekiz ay sürer.

Ülkede halife lehinde yapılan ve kendisinin aynı zamanda sultan kabul edilmesini isteyen gösterilerin artması üzerine Mustafa Kemal ülkede propaganda gezilerine çıkar.

Lozan barış görüşmelerinin 1923 Temmuzunda sona ermesiyle Türkiye tümüyle yabancı işgalinden kurtularak bağımsız bir devlet olur. Mustafa Kemal tüm bakanların istifasını ister ve Türkiye'nin yönetim biçiminin cumhuriyet olması gereğini vurgular. 6 Mart 1924 de toplanan meclis uzun müzakereler sonucunda Osmanlı Hanedanının ülkeyi terketmesi kararı alır.

"Çağdaş Türkiye" bölümünde Cumhuriyetin ilanından sonraki son on yılda Türkiye'de olagelen gelişmeler ele alınarak, hukuk, eğitim, tarım, bayındırlık alanındaki gelişmeler rakamlarla verilmiştir, özellikle demiryolu yapımındaki gelişmeler vurgulanmıştır. Sanayi ve iç ve dış ticaret alanındaki gelişmelerin de verildiği bu bölümde gemi ve liman inşaatlarına ilişkin rakamlar da yer almaktadır. Sağlık alanındaki yatırımların da anlatıldığı bu bölümde ayrıca PTT hizmetleri, bankacılık, para sistemi, tekel, madencilik, silahlı kuvvetler, dış politika alanındaki değişim ve gelişmeler de rakamlarla belirtilmiştir. Kitabın sonunda 19 Mayıs 1919 ile 29 ekim 1923 arasında gelişen olaylar kronolojik bir dizinle verilmiştir.